

Els estabilitzadors de la renda disponible

La pandèmia de la COVID-19 va provocar el 2020 una caiguda històrica del consum de les famílies. A la zona de l'euro, la davallada va arribar al 15,4% en el 2T de l'any i es va situar en el -8,1% en el conjunt de l'any, amb caigudes més fortes als països més afectats per la primera onada de la pandèmia. No obstant això, al contrari de crisis anteriors, les caigudes del consum no van anar acompanyades de caigudes similars en la renda disponible de les famílies.

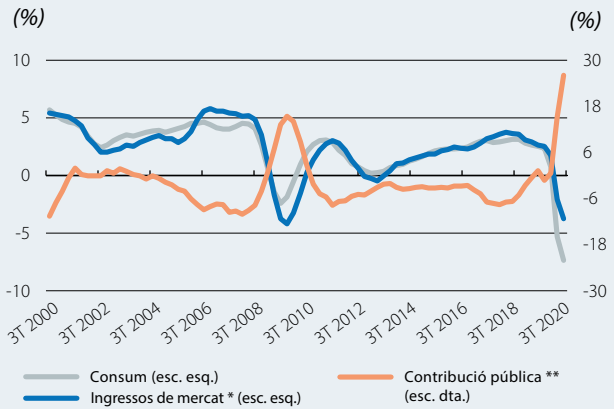
L'evolució de la renda disponible a la zona de l'euro en any de pandèmia

El 2020, la renda bruta disponible de les famílies (RBD) es va mantenir gairebé constant a la zona de l'euro en relació amb l'any anterior.^{1,2} Aquesta dinàmica s'explica pel comportament del mercat laboral i per la multitud de programes públics de suport a l'ocupació i a la renda de les famílies.

En primer lloc, davant un enfonsament inusitat del PIB del 6,8% el 2020, l'increment de la taxa d'atur va ser molt moderat (del 7,6% al 8,0%), gràcies, en bona part, als programes de suport als ingressos del treball, alguns ja existents però estesos i altres creats per fer front a la pandèmia, com els programes d'ajust temporal de l'ocupació, que, generalment, impliquen una reducció subsidiada (parcial o total) de l'horari laboral, amb caràcter temporal.³ Sense aquestes mesures, s'estima que l'augment de la taxa d'atur hauria estat entre 1 i 1,5 p. p. més elevat en la mitjana de la UE.⁴ A més a més, als programes destinats a secundar de forma directa la remuneració dels treballadors, es van sumar les múltiples mesures de suport als autònoms i a les empreses, les quals, indirectament, van afavorir el manteniment dels llocs de treball i de les remuneracions. Amb tot plegat, com ho mostra el segon gràfic, al conjunt de la zona de l'euro, les remuneracions del treball van caure el 2%, una xifra relativament petita en comparació amb l'enfonsament de l'activitat econòmica que es va produir.

1. L'RBD inclou les remuneracions dels treballadors i les rendes de capital (que inclouen les rendes de propietat, com els lloguers, els interessos o els dividendes, l'excedent brut d'explotació i la renda mixta), les remeses internacionals i les prestacions socials de l'Estat, netes d'impostos i de contribucions socials.
 2. Com a referència, en l'apogeu de la crisi financera, l'RBD de la zona de l'euro va acumular una caiguda del 0,9% en el 3T 2009.
 3. Els programes d'ajust temporal de l'ocupació han ajudat a sostenir uns 50 milions de llocs de treball a l'OCDE durant la primera onada de la pandèmia, 10 vegades més que durant la crisi financera del 2009 (vegeu OCDE, 2020, «Job retention schemes during the COVID-19 lockdown and beyond»). Queda clar que l'ajust va ser predominantment en el «marge intensiu»: en el 3T, el percentatge d'adults ocupats a la zona de l'euro va disminuir 1 p. p. en relació amb l'any anterior, mentre que les hores treballades van disminuir uns 5 p. p.
 4. Tot i que la dispersió és important, i, en alguns països, s'estima que l'increment de la taxa d'atur hauria pogut ser fins a 4 p. p. superior. Vegeu Comissió Europea (2021), «SURE: Taking Stock After Six Months - Report on the European instrument for Temporary Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (SURE) following the COVID-19 outbreak pursuant to Article 14 of Council Regulation (EU) 2020/672».

Estabilitzadors automàtics, ingressos i consum

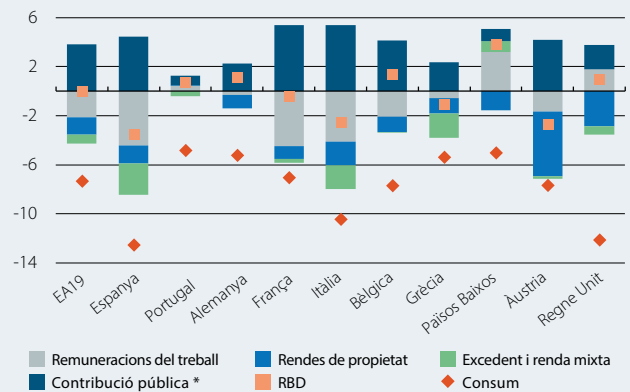

Notes: Variació interanual de l'acumulat de tres trimestres fins al 3T 2020. * Equivalen a les remuneracions del treball, a les rendes de propietat, a l'excedent brut d'explotació i a la renda mixta. ** Equival als beneficis socials nets d'impostos personals i de contribucions socials.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades d'Eurostat.

Consum, renda disponible i polítiques de suport a les famílies

Variació interanual (%)

Nota: * «Contribució pública» inclou els beneficis socials nets d'impostos personals i de contribucions socials. Dades en acumulat de l'any fins al 3T 2020.

Font: CaixaBank Research, a partir de dades d'Eurostat.

De fet, el tercer gràfic mostra com la sensibilitat de la renda bruta a la caiguda del PIB ha estat molt inferior en aquesta crisi que en l'anterior gran recessió.

En segon lloc, els ajuts públics directes (en forma de transferències o d'ajornament/reducció d'impostos i de cotitzacions socials) a nivell agregat van compensar la caiguda de les remuneracions. Es van posar en marxa importants mesures fiscals destinades directament a les famílies, tant del costat de la despesa pública –amb un gran nombre de beneficis socials creats o estesos per fer front a mesos de turbulència– com del costat de la tributació –principalment, mesures temporals amb l'objectiu de proveir les famílies d'un «baló d'oxigen» financer temporal per fer front a necessitats imprevistes, com, per exemple, l'extensió dels beneficis per baixa mèdica, el subsidi per

tenir cura dels fills o l'ajornament d'impostos i d'altres prestacions.

En concret, com ho mostra el quart gràfic, a la zona de l'euro, els beneficis socials van contribuir en uns 3 p. p. a l'estabilització de l'RBD i a la compensació de les caigudes en els ingressos de les famílies. D'altra banda, i a diferència de crisis anteriors, les mesures tributàries també van ajudar de manera significativa a l'estabilització de l'RBD, amb una contribució d'1 p. p.

Diferències entre països: el mix fiscal

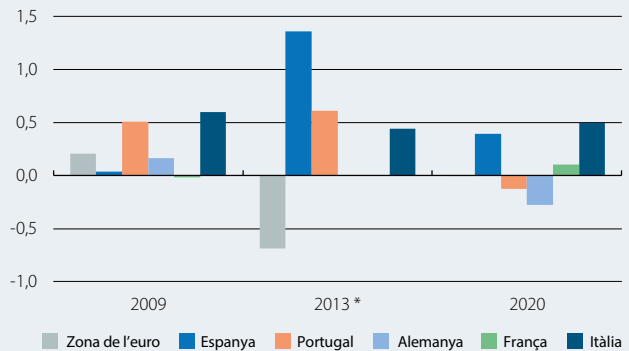
L'evolució de l'RBD i del mercat de treball a la zona de l'euro amaga un grau elevat d'heterogeneïtat entre països, reflex de les diferències en la virulència de la pandèmia i de les consegüents restriccions a l'activitat, de la diversa sensibilitat a aquestes restriccions per part de l'estructura econòmica de cada país i de la diversitat de les polítiques fiscals aplicades. Les remuneracions del treball van patir descensos més importants a Espanya, a França i a Itàlia, al voltant del 4%, mentre que, a Alemanya i a Portugal, les oscil·lacions van ser gairebé nul·les, i, a l'altre extrem, als Països Baixos, les remuneracions del treball van pujar el 3%. En paral·lel, les diferències en el mix de les polítiques fiscals van ser també substancials i il·lustren les diferents estratègies dels països per fer front als efectes immediats de la pandèmia. Espanya, Portugal i Alemanya van tenir una resposta predominant pel costat de les polítiques de despesa social. En canvi, a França i a Itàlia, les mesures tributàries van tenir un paper important (+3 i +2 p. p., respectivament) en l'estabilització de l'RBD.⁵

Una bona part de l'heterogeneïtat entre països s'explica també per les diferències en el disseny i en la generositat de les mesures de suport al mercat laboral. Per exemple, aquests programes poden oferir un subsidi a les hores no treballades (cas d'Espanya, de Portugal, d'Alemanya i de França), un subsidi salarial (equivalent a un subsidi a les hores treballades, cas d'Austràlia o de Polònia) o un sistema híbrid en què les empreses reben un subsidi proporcional a la pèrdua dels ingressos (cas dels Països Baixos).⁶ Així mateix, també hi ha diferències importants en la taxa de reemplaçament de les remuneracions, en els límits màxims, en els tipus de contractes coberts, en l'extensió al llarg del temps i en la contribució de les empreses. Totes aquestes diferències queden reflectides en la taxa de

5. Per a més detalls sobre les diferents respostes fiscals a la pandèmia als països de la zona de l'euro, vegeu Bruegel (2020), «The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus», i Haroutunian, S. et al. (2021), «The initial fiscal policy responses of euro area countries to the COVID-19 crisis», ECB Economic Bulletin, 1.

6. El cas dels Països Baixos és particular. Les empreses reben un subsidi que pot arribar al 90% de la pèrdua dels ingressos, però, d'altra banda, tenen la obligatorietat de mantenir una contribució mínima del 10% del salari (en cas de reducció total de l'horari) mentre els treballadors tenen el salari garantit al 100%. D'altra banda, de forma semblant als sistemes de subsidis salarials, es pot utilitzar el subsidi estatal per compensar les hores treballades.

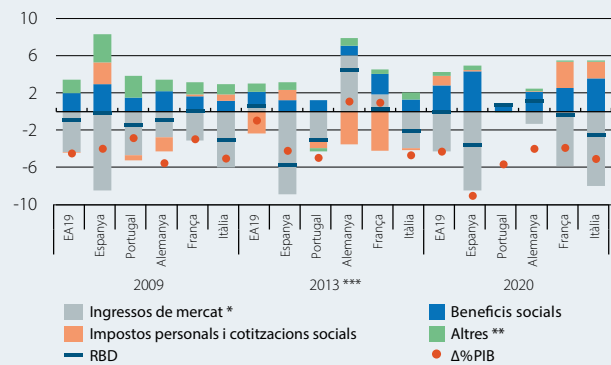
Sensibilitat de l'RBD a la variació del PIB
($\Delta\%RBD / \Delta\%PIB$, variacions interanuals)

Notes: * Es calcula la variació entre el 3T 2013 i el 3T 2011 per reflectir la doble contracció del PIB a Espanya, a Portugal i a Itàlia. S'exclouen els països que no van patir una contracció del PIB entre el 2011 i el 2013 (Alemanya i França: $\Delta\%PIB$ - 1,1% i 1,0% i $\Delta\%RBD$ - 4,4% i 0,3%, respectivament). Els valors inferiors a 1 indiquen que la política fiscal ha pogut aïllar l'RBD de les variacions en l'activitat econòmica. D'altra banda, els valors superiors a 1 indiquen que la política fiscal és poc contracíclica (o, fins i tot, procíclica). El valor negatiu observat el 2013 per al conjunt de la zona de l'euro és producte d'una forta contracció del PIB en països com Espanya o Itàlia i de canvis molt heterogenis en l'RBD entre països.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades d'Eurostat.

Beneficis socials i tributació directa com estabilitzadors de l'RBD

Variació interanual (%)

Notes: * «Ingressos de mercat»: remuneracions de treball, rendes de propietat, excedent brut d'exploració i renda mixta. ** «Altres»: totes les altres categories no incloses amb anterioritat (transferències de capital, altres transferències corrents...), tant del costat dels ingressos com del costat dels pagaments de les famílies. Dades en acumulat de l'any fins al 3T 2020.
*** Es calcula la variació entre el 3T 2013 i el 3T 2011 per reflectir la doble contracció del PIB a Espanya, a Portugal i a Itàlia.
Font: CaixaBank Research, a partir de dades d'Eurostat.

reemplaçament efectiva: si ens centrem en els treballadors amb sous mitjans i amb una reducció total de la jornada laboral, mentre que, a Espanya, a Itàlia o a Bèlgica, la taxa de reemplaçament efectiva se situa al voltant del 50%, a Portugal, a Alemanya i a França, aquests programes garanteixen entre el 60% i el 70% dels ingressos anteriors del treballador. Als Països Baixos, la taxa de reemplaçament efectiva és del 100%.⁷ Molts països van limitar també aquests subsidis només als casos de reducció total de les hores de treball (el Regne Unit o Grècia).

7. En general, la taxa de reemplaçament efectiva és superior per als treballadors amb sous inferiors. Per als treballadors amb una reducció total de la jornada laboral i dos terços dels sous mitjans, la taxa de reemplaçament efectiva puja a més del 70% a Espanya, a Bèlgica i a França. Per a més detalls sobre el disseny dels programes d'ajust temporal de l'ocupació, vegeu OCDE (2020), «Job retention schemes during the COVID-19 lockdown and beyond».

**Estabilitzadors per a la reactivació econòmica:
l'hora de reactivar el *targeting***

El 2020, la política fiscal va demostrar un major grau de coordinació, de magnitud i de velocitat de resposta que en crisis anteriors i va aconseguir aïllar l'economia de cicatrius més profundes en el mercat de treball i en el teixit empresarial. Al conjunt de països de la zona de l'euro, els estabilitzadors automàtics i les mesures fiscals extraordinàries també han aconseguit protegir la renda de les famílies de les fortes oscil·lacions en les remuneracions del treball i en el capital. La resiliència va ser una de les paraules de l'any, però no hauria estat possible sense el *Kurzarbeit*, l'*Activité partielle*, els ERTO i una multitud de programes públics de suport a les famílies i a les empreses. D'ara endavant, la política fiscal continuarà sent clau. D'una banda, la fase de recuperació i els fons Next Generation EU són ara una oportunitat única per reactivar i per transformar l'economia europea. I, de l'altra, la política fiscal s'haurà de centrar de nou en els seus punts més forts: continuar ajudant els grups socials més vulnerables, oferir assistència als sectors econòmics més sensibles i alinear els incentius privats per ajudar a construir una economia més dinàmica, més inclusiva i més sostenible.

Luís Pinheiro de Matos